

ויקרא

- א** ב' אדם כי יקריב מכם, סבורו: אדם מכם כי יקריב.
- ב** י'א. לחם אשה, וכן קרבני לחמי (כמדבר בית ב') וכן דמה כדוי לחמי (איוב ו' ז') וכן ולחמם כגללים (צפניה א' י"ז) - כלם (פרושם) בשר, כמו בלי הערבי (בשר בערבית לחם).
- ה** י"ח. לאשם, לכפרה. ודומה לזה מה שאומרים הערב תאחם פלאן, כאשר הוא שב מהחטא, ולפעמים אשם הוא החטא בעצמו, כמו שם בפסוק י"ט.
- ו** כ"ד. בראשו, בכללו ובשלמותו, כלומר כשעור אשר היה. - וחמישיתו יוסף עליו, כמו וקמשו, והיוד נוספת. כמו בעניו עמד הנתק (ויקרא י"ג ל"ז) במקום, בעניו, אבל יש בו ענין אחר לרז"ל (ביק ק"ח א'), שלפעמים צריך ליתן כמה חמישיות בפעם אחת.
- ז** ג' כד-פשתן, והראיה על זה אמרו ביחזקאל מ"ד י"ח: ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם.
- ח** י"ד. מברכת. היא הפתוחה פתים ובערבי רבך. - וברכה, כלומר או תרבה, כי, וישא אהרן את ידיו ויברכם וירד מעשות החטאת. ענינו אחר שירד (או נשא ידיו וברכם) כמו שאמרו רז"ל (מגילה י"ח.).
- י** ט'. יין ושכר, כל דבר המשכר, להשמר ממה שיקרה מן הטעות בעבודה.
- יא** י"ג. הפרס, שם עוף גדול, ובערבי ג'קאב. - והעוניה, הניזן בה אצלי תמורת הוי"ן, כמו מ'עוניה (ישעי' כיג י"א) שעקרו מ'עויה, ויאמץ סברתנו בשומנו מ'עוניה תמורת זי"ן, ממה שאמרה המשנה (כלים י"ז י"ד): מה נשתנה כנף העז מכל כנפים, ואמרו בו המפרשים שהוא העוניה.
- יב** י"ד. הדאיה, עקרו דאיה, וכבר השיבו האלף הואת יוד באמרם והדיה (דברים י"ד י"ג), אך שם נקצו דיות (ישעי' ל"ד ט"ז), אבל האלף רמחה ונבלעה ביוד ונדגשה בעבור זה, והוא הנקרא בערבי אלחראה.
- יג** ט"ז. בת-היענה, בלי הערב נעמה ונעאם, וכן כיענים כמדבר (איכה ד' ג'). - התחמם, בלי ערבי קטאף, - השחף, בלי ערבי קאף.
- יד** י"ז. הכוס, בערבי בום, - השלף, בערבי זומג, - הינשוף, פירשו בו בערבי באשק, ואפשר שהוא הנקרא בערבי נאשף, עוף שיש לו פה ארוך.
- טו** י"ח. התנשמת, פירשו בערבי שאהין, והוא ניב בערבי סו'נאניק, - הקאת, פירשו בו הקיק, הוא מעופות המים וצוארו ארוך, ואיני סובר שיהיה זה, מפני שאמר הכהוכ: דמיתי לקאת מדבר (תהי' ק"ב ז'), ואם כן הוא עוף אחר מבל'עדי הקיק, - הרחם, בערבי רפס.
- טז** י"ט. החסידה, נקרא בערבי צקר, - אנפה, עוף קורין לו בערבי בכנא, - הדוכיפת, רב שרירא גאון ז"ל בפירוש מלות (שבת ע"ח.) תרנוולא ברא היא דוכיפת הכתוב בתורה, - והעטלף, בערבי קפאם.
- יז** כ"א. לנתר בהם, כלומר להפוך בהם העפר ולהסירו ממקומו.
- יח** כ"ב. הסלעס, הוא דבי בערבי, - חוב, מין ארבה ובערבי ג'נרב.

יא ל' אנקה. שרץ ברמות הצב. - כוח. בערכי חרדון, והוא סמין הצב. -
 למאה. כל' ערב עטיאיה, והיא על חולדות השרץ הנקרא בערכי סאם
 אברץ. וראיחי בפירוש מלות המשנה שהוא סאם אברץ. - והחמט. כל'
 ערבי חרבא. - והתשמח. פירשו בו בערב סאם אברץ כמו הלמאה. ועי'
 לעיל פסוק י"ח.

יג " ל"ג מעין ובור מקוה מים. המעין הוא העין הנובעת אשר יקרו מימיה,
 והבור הוא כאר נובעת ואין מימיה נגרים, אך היא מחלפת תמורת מה
 ששואבין ממנה. ומקוה מים הוא מלא המים וקבוצו, יתקבצו בו מן המטר
 או מן השממים. ונשמט וי החבור ממלת מקוה וכאלו אמר, ומקוה.
 יג כהה הנגע. פעל כבד חולף (עבר) ולא שם חאר, כי אלו היה שם חאר
 היה צריך להיות ככה ע"מ נָאָה.

יד " ו' והיא הפכה שער לבן. שעורו: ושערה הפך לבן, כאשר נאמר
 ושערה לא הפך לבן (שם י"ג ד').

יז " ו' אחרי הראותו אל הכהן לטהרתו. בעבור טהרתו. והוצרך לאמרו
 לטהרתו, לפי שכבר ראהו הכהן פעמים קודם הטהרה, ואלו היה אומר
 אחרי הראותו אל הכהן כלכד, מבלי שיאמר לטהרתו, היה מסתפק לשומע
 והיה סוכר אחרי הראותו אל הכהן אם בפעם הראשונה ואם השניה. ואמר
 לטהרתו להודיע שהוא אחרי הפעם השלישית אשר טהר בה.

יח " ל' נתק הוא. פירשו בערכי כלף, והוא כחם שחור.

יט " מ"ו. כדר. הוא שם, לא חאר, הלא חראהו אומר כל' נקבה ניכ ישבה בדר,
 (איכה א' א') ובקבוץ: כדר ישכנו (ירמי' מ"ט ל"א).

כ " ג' נרפא נגע הצרעת. עקרו ההפוך בענין נרפא הצרוע מן נגע הצרעת.
 י" ו' ו' הוא מדה סובלת משקל מאה זווים, והיא הקמנה שבמדות ישראל.

כ"ג " ל"ז. שקערורות. - בקעים. ויש מי שפירש בו קוים, והבקעים יותר ראוי
 בו, כי הקוים אשר לא יעברו שטח הנוף אל עומקו, והחמץ בשקערורות
 הם הקוים המעמיקים בנוף, והראיה ע"ז אמרו: ומראיהן שפל מן הקיר,
 ומה שעוזר הפירוש הזה התרגום, שאמרו בו פחתין, הנגזר מפחות שהוא
 החסרון, והדומה לאמרו: באחת הפחתים (שיב י"ז ט').

כ"ד " מ"א. יקציע. יקלוף.

כ"ה " מ"ג. ו' ואם על המשכב הוא. אין אמרו הוא כנוי דבר שקרוב אליו, אבל
 הוא כנוי הרם הנוכח בראש העינין, ואשה כי תהיה זבה דם (שם שם י"ט).
 והענין: ואם על המשכב הוא הרם ונ'.

כ"ז " ל"ג. ו' והר"ה. חסר הלמיד (ל' פעל), והוא לנקבה, ועקרו הקנה ע"מ תקמה
 (שיב י"ד ב') וכן הקנה (דברים כ"ט י"ח) כמו הקנה, כמו כוסי רזיה
 (תהי' כינ ה').

כ"ח " י"א. והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד
 ביתו ושתט את פר החטאת אשר לו. הסדר הוא: והקריב
 אהרן - ושתט - וכפר.

מזן כיב. ארץ נזרה. שנכתה מן הישוב, ודומה קצת לל הערב שאומרים לארץ שאין בה צמת ארץ מגורה, והיא הישימון.

כיו. איש עתי. חכם ובקי בדנינים, יודע מה שיעשה בשעה ההיא, מל' יודע, בינה לעתים (דהיא י"ב, ל"ג) וכן יודעי העתים (אסחר א' י"ג).

יך י"א. כנפס יכסר. כלומר על הנפש יכסר, י"ד. דמו כנפשו הוא, השעור נפשו בדמו הוא.

יט מ"ו. לא תעמוד על דם רעך. שלא תגרום להמיתו ברכילותך, וזה הנראה מן הפשט. אבל ר"ל פירשו בו בענינים אחרים (ע' סנהדרין ע"ג). כ"י. בקרת תהיה. מלקה, מל' רבותינו (כריחות י"א): בקרוה לי (בקרונהא) כלומר הלקה. ויחכן לומר ניכ שבקרת מל' הבקר לעניים (פאה ו' א'), אוכלין על המוכר (שביעית ט' ד') וגם כאן פירושה נמושה ועזובה אחרי המלקות.

כ כ"ו. וכתבת קעקע. פרושו כתיבה חריתה ופתוח, והוא אצלי נאות לדברי ר"ל: (תענית מ"ו): אסילו נול מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה בלה ומחור מריש לבעליו. רוצה לומר סותרה והורסה וחומר עליה ולזה רמו התרגום כאמרו ורשמין חריתין. וממה שורה על שקעקע חריתה מאמר ר"ל (מ' מכות נ' ו'): הכותב ככתב קעקע, כתב ולא קעקע. קעקע ולא כתב אינו חייב עד שיכתב ויקעקע בדיו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם, כי אנשי המלאכה הזאת ירשמו מה שהם רוצים לציירו בדיו או וולתו ואחיב יחרתו.

כ י"ב. ת"ק עשו. הפסד ושנוי והשחתה, ע"מ ת"קם (תה' נ"ח ט'), אשר הוא כמו כמסום נוסם (ישע' י' י"ח*) ואת דעתי בו, וזהו אשר אבחרהו ואנכירהו כתב עשו, ואני מתפאר בו, כי הוא מכלל מה שחדשנוהו מן הענינים המופלאים והראוהו מן הסברות הנאות, אשר לא התעורר עליהם וולחנו ולא הרניש בהם בלעדינו, וזה בחסד אלהים ורב טובו עלינו, עם רב היגיעה וההשתדלות וההפוש יומם וליילה, עד שאנחנו מוציאים כשמן ללמוד לאורו בלילות) מה שוציאו וולתי ביין, ואולם מה שנאמר (ישע' י' כ"ד) ואמי על חבליהם, שם אין התיי עקרית, אלא הוא מענין בלה כשרי (איכה ג' ד'), ר"ל עוד מעט ויכלה העם והקצף עם בלוחם, ר"ל ועמי וקצמי יכלה עליהם בהשמדם והאבידם.

כא י"א. ראשו לא יפרע. פירשו ר"ל (סנהדרין כ"ב): נוול הראש, כלומר שפסק (?) שערו שלשים יום כמו שיעשה האבל.

יח. חרום. אמרו רבותינו (בכורות מ'), שמתיר חוממו נכרה, ומיתר החוטם הוא התוצץ בין שני האפים.

כ ד"ק. בא מרכרי רבותיני* שהוא חלי בעפעפים וצרות(?) – מרוח אשך. שאין לו ביצים, וקורין בארמית לצמת שדומה לכיצי השועל אשכי דתעלי.

* כלומר מהכפולים, וגם כאן תכל הוא מן כלל יכר' י"א ט') וגם שם פרש ר' יונה השחיה ושנת, וכן אפרים בעמים הוא יתכולל (הושע ג' ח') יסדר וישנתה. המלפמ.

* ע' סה"ש 112 ובהע' בכר 15.

כב כִּי, חֲרוֹץ. אמרו רבותינו (מ' בכורות ו' ב' (ל"ח). והיא גם ניסחת הערוך חריץ במקום הרים, שהוא חריץ של עין שנקב או שנפגם או שנסדק. - יבלת, הוא בערב תאלוף, ובמשנה (ערוכין י" י"ג): חוחכין יבלת, והוא כשר כולמו עגול. - י ס פ ת. בל' ערבי קובא. ובל' רבותינו (בכורות מ"א). חווית מצריח.

כִּי, שֶׁרֹעַ. הוא אשר נשמטה ירכו, ובעבור זה מושך את רגלו. - וקלוט, הוא אשר נקוצו עצביו ונקוצה רגלו; והוא עוד אשר תהיה רגלו עגולה מתקבצת מהארץ כרגל הסוס או החמור.

כִּד, וּנְתוּק. פִּרְשׁוּ בוֹ קצת הנאונים שהוא שאמתו כרוחה מעקרה; וכרות-שמקצת אמתו כרוחה, ופירש קצתם שהיא [ונתוק] המוצא, הנעקר. דומה לאמרו: משם אתקנך (ירמ' כיב י"ד). וזה הלשון אצל הערב נופל על משיכת הדבר ונעירתו בכח בפעם אחת. ודעת התרנום בנתוק היא העקירה - דשליף.

כג וְכִרְמֵס. בערב פריך.

כד ז', לְבוֹנָה. בערבי לובאן, אבל אמרו כל עצי לבונה (שהיש ד' י"ד) אין רצונו הלבונה בלבד, אלא כל אשר יקטירו בו מן העצים, כאילו אמר עם כל עצי קטורה, וזה כי הלבונה אשר יקטירו בו הושאלה לכל מה שיוקטר בו.

לְאוֹכְרָה. לרצון וקיצוץ טוב, וכן יזכר כל מנחותך (תה' כ' ד') כלומר ירצה אותן וייטבו בעיניו. אבל פירוש המלה הוא: יערב לו ריחה הטוב, וכן אמרו (הושע י"ב ח'): וזרו ביין לבנון, ענינו ריחן, כמיש: וריח לו בלבנון (שם). וכן נזכרה דודיך מיין (שהיש א' ד'), יערבו לנו וייטבו לנו יותר מהיין. וכן מזכיר לבונה (ישעי מ"ו ג'), מעלה ריחה בעשן). אבל אמרו (אצל משה) את אוכרתה הוא זכרון החטא, כמיש: מנחת הזכרון מנחת קנאות הוא (כמדבר ה' י"ח).

כה לֵאמֹר, וּבְתֵי הַחֲצִירִים. כפרים ועירות.

כו כִּי, קָרִי. ענינו קשי ערף ומרי.

כז וְאִם הִמְרֵי מִירְבֵּה מֵה. ודבריו רבותינו ז"ל (ספרא בחקותי פרק ט' וע' חוספתא תמורה א' ז' ובבלי תמורה ט') ר' שמעון אומר: בהמה בבהמה ולא בהמה בבהמות, אמרו לו: בהמה אחת קרואה בהמה ובהמות הרכה קרואות בהמה, ואמנם אנו מוצאים כי מלת בהמה נופלת על מין אחד ועל מינים רבים ועל איש אחד מהם, כמיש: כי אם הבהמה אשר אני רוכב בה (נחמיה ב' י"ב) ונאמר בקבוץ ובמינים: ומקנה הבהמה אל אדוני (ברי' מ"ז י"ח) והוא רומז למה שנאמר: ויחן להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמורים (שם מ"ז י"ז), והפיר עליהם כלם הבהמה. ונאמר: ולא נכרית מהבהמה (מ"א י"ח ה') על כל המינים, ועמים שיכנס

* ראה חוקה לרבי חמבר הוא מ'ש תה' כ' ד': וזכור כל מנחותך, וזה טהאים למ'ש

שיא כ"ו י"א ירת מנחה.

העוף בכלל, באמרו: וכי ימות מן הבהמה אשר להם לאכלה (ויקרא י"א ל"ט) והוא הדין לעוף, ואמרנו שהעוף נכנס בכלל הבהמה איננו כי אם בדרך הדין לא מן דרך הלשון.

כז חמ"ר שעורים. מדה מכילה משקל שנים ושבעים אקף זוז, והוא הנדול שבמדות בני ישראל.

ב מ ד ב ר

א י"ז, נקבו. עקרו נקבו, דומה למה שאומרים הערב נקבת באסמה - כאשר קראתי בשמו מבין אחרים. וכן נקובי ראשית הגוים (עמוס ו' א'), נקבה שכרך (כר' ל' כח).

ב ד', על מני אהרן אביהם. ר"ל בחיי אהרן אביהם. וזה דומה למה שאומר הערב: היה זה על רגל פלוני, כלומר בימיו.

ג ו', תחש. פירשו בו בערבי דארש, והוא מן העורות המעבדים, והקרוב הוא שהוא מין בהמה או חיה.

ד כ"ב, על את הקדש. ענינו הריסה וסתירה, והוא שנאסר להם לראות כשהכהנים פותרים את הקדש.

ה כ"ב, אמן אמן. היחה מתפללת שיחאמת הדבר.

ו כ"ז, אזכרתה. ע' ביאורו לויקרא כ"ד ו'.

ז ד', מתרצנים. הם קליפות הענבים, ובדברי רז"ל (מ' נירו' ב'): חרצנים אלו החיצונים וזנין אלו הפנימים (כלומר הגרנרים שבתוך הענבים).

ח ט"ז, בכור כל מבני ישראל. שעורו תחת כל בכור מבני ישראל.

ט י"ג, האבסוחים. בערבי כטיך. את התציר - כרתי.

י ז', בזרע נד. כסכר. - הברלת. הוא לולו כלשון ערב, ונאמר יהלום.

יא ח', ומראה ולא בחידות. במראה ולא בציורים, כלומר במראות עין כאמרו ותמונת ה' יביט, הו' של ומראה היא במקום ב', כמו שמצינו הכית במקום ו'ו העטוף, כמו על כל מול בערלה (ירמיה ט' כ"ד) וכן בכל באי שער עירו (כר' כ"ג י"ח).

יב י"ד, תאסף. כלומר תרמא. כי משה לא התפלל כי אם על רפואתה, כמיש: אל נא רמא נא לה (שם י"ב י"ג) והשיב אותו הבורא תסגר שבעת ימים ואחר תרמא, וכמו זה עוד: והעם לא נסע עד האסף מרים (שם י"ב ט"ז).

יג ל', ויהם כלב. אמר להם: הם! ובערב וצהצה כלב. ואין זה פועל אלא עניני אמר צה.

יד ד' נתנה ראש. כלומר נמרוד - נשים ראשינו ונקה לשוב, על ענין ויתנו כתף סוררת (נחמ"י ט' כ"ט).

י מ"ה, ויכתום. עקרו נכת, דומה להארמית, כי תרנום וינשכו את העם (שם כ"א ו') ונכיתו ית עמא. ופירושו נשכום במלחמה. וזה לשון העברה. והערב

אומרים על המלחמה ועל צוק הזמן נשכחם המלחמה, נשכח הזמן, והיה ציר נביתום, אלא שהוקל.

מז א. ויקח קרח, הוא אצלי מחובר בענין ויקומו לפני משה (להלן פסוק ב'), והחפץ בו כחפץ בדברי הערב לקח (אבר) פלוני לעשות כך וכך, וכן ויקח ויתן את הערות (שמות מ' ב') כלומר לקח לחת את הערות בארון, וכן: לקח ויצב לו בחייו (שיב יח יח) כלומר לקח בחייו להציב לו המצבה אשר במקום הפלוני, וקרוב מן הענין הזה: הלוקחים לשונם וינאמו נאם, כלומר הלוקחים לשונם נאם בלשונם.

יב. הרבוש, עניני הקנינים, מלכד הבהמה, כי לא היו מקניהם עמם בבתיים, יח. כתבואת נרן וכתבואת יקב, מפני שהיא באה בעתים ידועים נקראה כתבואה, וכתבואה מספוק זה השם הזה כולל כתבואת מזרע ואילן, יט. צמיד פתיל, כלומר שוקד עליו ודבק בו, ובדברי רש"י (מ' כלים י"ג) שהוא צמיד ואינו פתיל, כלומר אינו רכוק כמובן לו.

טז. אנחנו ובעירנו, אנחנו ובהמת מרענו רש"י צאנם וזולתם מן בהמתם, ח. שרף, וכן הנחשים השרפים (שם כא ו'), נקראו שרפים בעבור שהם שורפים מה שיפחו בו, וכן קוראים אותם הפילוסופים השורפים, וכבר ספרו הערב עליהם כמו זה, והם קוראים לקצת המין הזה דיקטם, ואשר הביאנו להודיע קריאת הערב שם למין הזה הוא שאבאר אצלך שהערב גם כן יודעים הנחשים השרפים ושפרוש השרפים השורפים, אבל שרף מעוסף (ישעיה ל"ו) הוא גם כן מכמו הנחשים האלה, אלא שהוא מן הנחשים המעופפים גם כן, והפילוסופים מספרים על קצתם שהם מקפצים על מהלך רחוק כוריקת החנית הזרוק, והם בלי כנפים, וקוראים להם המזרקיות, וספר אריסטוטלס בספרו הנקרא ספר בעלי חיים, כי מן הנחש נחשים שיש להם כנפים יעופפו בהם, ואלה יהיו בארץ כוש, ואפשר שיהיה ספור הכתוב על כמותם באמרו שרף מעוסף.

יד. את והב בסופה, נאמר, כי הוא ענין ירב ושהוא רמו למה שאמר התרגום ומה שבאה בו בקבלה, ואנחנו לא נסתור מאומה מדבריהם, אבל נאמר שיחבן להיות בו ענין אחר, לפי שאין ככתוב ראה על מה שאמר, אבל מתקיים מצד הקבלה האמתית, ונאמר כי זהו מקום, וסופה ג'ב מקום זהו ממנו, כמו שארנון מקום גם כן, והוצרך לזכר המקומות האלה להודיענו כי לא התגרו במלחמה לפי שהיו מנובל מואב, וכבר הזכיר הכורא ישראל שלא יגעו בהם, כמיש אל תצר את מואב וכו' (דברים ב' ט') והמאמר הזה הנאמר הנה, רש"י אל תצר את מואב הוא המאמר אשר נאמר בעבורו על כן יאמר בספר מלחמות ה' ונ' ומאליו הוא רומז, ואח"כ אמר ואשר הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לנבול מואב, וכבר אמר למעלה משם נסעו ויחנו בנחל זרד, משם נסעו ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר היוצא מנבול האמרי כי ארנון נבול מואב בין מואב ובין האמרי (שם כא י"ג), ואמר אח"כ על כן יאמר בספר מלחמות ה' ונ' ואשר הנחלים ונ', הוא אומר כאשר חנו בנחל זרד עברו נחל ארנון היוצא מנבול האמרי ואינו

ממנו כי ארנון נבול מואב אמחלא לעויבהם המלחמה עמם, ואח"כ אמר
ובעבור זה, כלומר שעבור שארנון למואב ולא לאמרי, נאמר בספר מלחמות
ה' את זהב בסופה ואת הנחלים ארנון ואשר הנחלים, כלומר הזהרו מהלחם
במקומות האלה והוציאו להם מארץ האמורי בעבור היותם למואב, וזאת
האזהרה וההוצאה אע"פ שאיננה בפירוש היא נכללת תחת אמרו אל הצר
את מואב, ואפשר שיהיה זה בפירוש ובכאור אע"פ שלא נכתב, וממה
שמכאור זה אמרו במשנה תורה: אל הצר את מואב וני' עתה קימו ועברו
לכם את נחל זרד וני', וזה ענין מואב ניכ במענת יפתח על מלך בני
עמון כמה שאמר לו: וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב
ויבוא ממזרח שמש לארץ מואב ויתנון בעבר ארנון ולא באו בנבול מואב
כי ארנון נבול מואב (שופטים י"א י"ח).

כא ט"ו, ואשר דומה ל' הארמית שאומר בשופך דם האדם (כר' מ"ו) רישוד
דמא דאינשא.

נני אולי נטתה מפני, אולי במקום לולי.
נג נ', וילך שפי, נשבר כלומר ברוח נשברה, (ע' באורו לאיוב ל"ג כ"א).
" כ"ב, כתועפות ראם לו, כנכה הראם; וכן ותועפות הרים לו (תהי צ"ב ד');
נכהי ההרים בידו וממשלתו.

נד ו', כאהלים, פירושו בלי ערבי צנר, ויש שפירש כאהלים, כמו באהלים
תשב, ואפשר שיחכן זה בעבור שכבר אמרו בקבוץ בקר לבקרים
(תהי ק"א ח').

נד י"ז, פאתי מואב, נסמך מן פאתים ע"מ שנתיב, וענינו צדדיהם ופנותם, -
וקרקר כל בני שת, וכן מקרקר קיר (ישע"י כ"ב ח') והם אצלי ממה שאמרה
המשנה (כלים ב' ב'): הדקים שבכלי חרס קרקרוחיהן וצפויותיהן וכו',
וראיתי בפירוש קרקרוחיהן לנאון שהוא חתיהם וכאלו ענין מקרקר קיר
על הרעת הואת שישים העליון התחתון, והטעם שיהרסנו, וכן ענין וקרקר
כל בני שת - ויהרס אותם, על דרך ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים
לנתוש ולנתוך וכו' (ירמ"א י') ועוד יהרסם ולא יבנם (תהי כ"ח ה'), וזה
משמושם רצוני לומר כמו וקרקר הלקוח מן, קרקרוחיהם הוא כאמרם
לעקור נטוע (קהלת ג' ב') בענין התקת משרשו שנקרא עקר משפחת נר
(ויקרא כ"ה מ"ז), ובארמית: ברם עקר שרשויה בארעא שבוקו (דני' ד' י"ב).

נז ג', לא יחל דברו, יחל הוא מהכסולים על משקל הקל את ירו מעליכם
(שיא ו' ה'), והוא דומה ל' הערבי, ופרושו לא ישנה דברו; והוא קרוב
בנורה לענין ול' יפתח (יח' כ"ח ז'), אשר הוא כיוון, כי הדבר אשר
בו והקלו אותו כבר שנוהו והחליפוהו.

נח ג', וכמוז, הוא בערבי תקיב, והוא דבר שהיורה תולע בהם התלי וקושרת
אותו על מתניה ובדברי ר"ל (שבת ס"ד); דפום של בית הרחם.

נד ו', תתאו, חשב ר' יהודה (חיו"ג) שהאלף בו תמורת וו - ויתו על דלתות
השער (שיא כ"א י"ד), ואין זה רחוק.

דברים

- א. וּבְחֹף הַיָּם . מִלִּי הַמְשֵׁנָה (נִזְרֵי נִי) : לֹא יִחֹף בְּאַרְמָה, וּכְמֹדֵהוּ; אִשָּׁה לֹא תִחֹף בְּעֶרֶב שֶׁבֶת (נְדָה סִיחַ) וַיְהִי־הָיָה פִּירוּשׁ לְחֹף יָמִים עַל זֶה מְקוֹם חֲכוּךְ הַיָּמִים, כְּלוֹמֵר מְקוֹם שֶׁמִּחֲכִינָן בּוֹ נְלִיָּהֵם, רִיב שְׁמֹתוֹ.
- י. בְּאֵת אִישׁ . בְּאֵת שָׂאֵר בְּנֵי הָאָדָם לֹא כְּאֵתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵתוֹ הָיְתָה, נְדֻלָּה מֵאֵתוֹ שָׂאֵר בְּנֵי הָאָדָם כִּפִּי נִזְרֵל נִזְפוֹ עַל נִזְפוֹ.
- יז. אֲשֶׁר דָּוָה . עִי בְּאוֹרוֹ לְבַמְדַּבֵּר כִּי־אֵי שִׁי.
- ך. מְכוֹר הַבְּרוֹז . כִּלְיִ שְׁמֵתִיכִין בּוֹ מִתְּכֵתִי. וְקוֹרִין לוֹ בְּעֶרְבֵי כּוֹשֵׁה, וְאֶצְלָנוּ קוֹרִין לוֹ כּוֹנֵה, וְנֹאמֵר מְכוֹר הַבְּרוֹז עַל הַרְמִיּוֹן מְצוּק עֲנִינִים וְחֹק צִרְתָּם, כִּי הִתְכַתּוּ הַבְּרוֹז קֶשֶׁה מִהִתְכַתּוּ הַזֶּהֱבִי וְהַכֶּסֶף.
- ה. וְלֹא יִסְפֶּה . וְלֹא שֶׁנָּה לְהִיּוֹת, רִיב לֹשֶׁא שֶׁנָּה כְּמַעֲמֵד הַזֶּה, וְכֵן : וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יִסְפוּ (בְּמַדְבֵּר יִיא כִּי־הָיָה) כְּלוֹמֵר לֹא שֶׁנָּה לְהִתְנַבֵּא.
- ן. וּשְׁמַעַת יִשְׂרָאֵל וְכוּ' כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה' וְכוּ'. אִמְרוּ כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה' וְנִזְנֵי אֵינוֹ מִתְּכַר בְּעֵינֵי עַם אִמְרוּ אִשֶּׁר יִיטֵב לָךְ וְאִשֶּׁר תִּרְבּוֹן מֵאֵר . אִבֵּל (הוּא מְקוֹשֶׁר) בְּמָה שֶׁלְּמַעֲלָה מִזֶּה, וְסִדְרֵי הַדְּבָרִים : וְזֹאת הַמְצִיָּה וְנִזְנֵי אִשֶּׁר צִוָּה ה' וְנִזְנֵי לְעֵשׂוֹת בְּאֶרֶץ אִשֶּׁר אַתֶּם עוֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ לְמַעַן תִּירָא אֶת ה' וְנִזְנֵי וְלְמַעַן יֵאֲרִיכוֹן יָמֶיךָ וּשְׁמַעַת יִשְׂרָאֵל וּשְׁמַרְתָּ לְעֵשׂוֹת אִשֶּׁר יִיטֵב לָךְ וְאִשֶּׁר תִּרְבּוֹן מֵאֵר.
- ח. לְטוֹטְפוֹת . צִיָּץ הוּא מְחֹקֶת מֵאוֹן לְאוֹן, כְּמוֹ שֶׁאִמְרוּ (שֶׁבֶת נִיזֵי) אִיר אֲבָהוּ טוֹטְפוֹת מִקְשֶׁת מֵאוֹן לְאוֹן. וְעַל כֵּן אִמְרֵי הַתְּרַנּוֹם כּוֹאֲעֵרָה אִשֶּׁר עַל זֶרְעוֹ (שִׁיב א' י) - וְטוֹטְפוֹת דַּעַל דְּרַעְדוֹתֵי, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְקִשֶׁת אֶת הַזֶּרְעוֹ.
- ץ. וְעֵשְׂתֵּרֹת צֶאֱנָךְ . בְּעֶרְבֵי נִפְרָאת, וְהַגְּמֵר מִבְּנֵי הַשֶּׁה. וְהַחֲפִץ בְּעֵשְׂתֵּרֹת צֶאֱנָךְ הַנְּקֻבוֹת כְּלָבָד, כִּפִּי מֵה שְׁאוֹמְרִים הַמְּפֹרָשִׁים.
- כ. הַצֵּרְעָה . הַכְּלִיּוֹן וְהַדְּבָרִי.
- ח. וְרִנְלָךְ לֹא בְּצַקָּה . לֹא נִתְיַחֲפָה, כְּלוֹמֵר לֹא נִשְׂאָרָה בְּלִי נַעַל, וְכֵן וְרִנְלָהֵם לֹא בְּצַקוֹ (נִחְמִיָּה שִׁיז כִּי־אֵי) לֹא הִיוּ יַחֲפוֹת (בְּעֶרְבֵי בְּצַק הַאֲפִי. וּמְקִבִיל לְשִׁמְלַתְךָ לֹא בִּלְתָה מַעֲלִיךְ - הַמְּלָקָט).
- ש. כְּמִסְכְּנוֹת - בְּעֵינִית.
- י. שִׁי. שֶׁרְפָה . עִי בְּאוֹרוֹ בְּמַדְבֵּר כִּי־ח' - מְצִוֵּר הַחֲלָמִישׁ. הַחֲזֹק וְהַקֶּשֶׁה מִהַצֹּר.
- י. יִירָה וּמִלְּקוֹשׁ . יוֹרָה בֵּא רֵאשׁוֹן וּמְלָקוֹשׁ הוּא מִשֶּׁר הַמֵּאוֹחֵר, כִּי תִרְנֹם הַעֲטוּפוֹים (בְּר' 5 מִיב) לְקִישִׁיא.
- יג-ח. אֲבָר תֵּאבְרוֹן - וְנִתְצַחְתֶּם אֶת מוֹבְחָתְתֶם - לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לֹא הִיא לֹא הִיא כֵּם. רִיב אִמְרוּ : לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לְה' אֱלֹהֵיכֶם עַל אִמְרוֹ וְאֲבִרְתֶּם אֶת שִׁמְם מִן הַמְּקוֹם הַזֶּה, כְּלוֹמֵר לֹא תִהְרַסוּ בְּתֵי הָאֱלֹהִים כְּאִשֶּׁר צִוִּיתִי אַתְּכֶם לְהִרְסוֹת בְּתֵי הַבְּעֵלִים וּמְקוֹמוֹת עֲבוֹרְתָם; אִמְרוּ : הַנּוֹתֵץ אֲבָן אַחַת מִן הַהִיכָל וּמִן הָאוֹלָם וּמִכֵּין הָאוֹלָם וְלִמְנוּחַ עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּא"וּ וְאֲבִרְתֶּם וְנִזְנֵי לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לְה' אֱלֹהֵיכֶם. (סְפָרֵי רֵאֵה). וְהוּא אֲצִלִּי עוֹר נִזְשָׁא עֵינֵי אַחַר נִזְסָף עַל זֶה

ר' יונה אבן ג'נאח

הענין, כאשר היה לשון אל תאכלו על הדם (ויקרא י"ט כ"ו) סובל שבעה ענינים (ע' סנהדרין ס"ג). והענין הזה הוא שיהיה נשוא על מה שיש לפני זה, ר"ל על אמרו אשר עבדו שם הגוים וכו' את אלהיהם על ההרים הרמים וכו', והוא מצוה אותם להרוס מקומות עבודת הבעלים, הוהירם ית' מעשות מקומות עבודתו בכמו המקומות ההם, אבל במקום מיוחד ומקום ידוע הוא אמרו: לא תעשון כן לה' אלהיכם כי אם אל המקום אשר יבחר ה' - והבאתם עולותיכם וכו' וכאשר אמר עור: השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר וכו'. וספורו על המקומות הדם (שהתחיל) נקרה בתוך מאמרו המוחל בו והוא אבר תאכדון את כל המקומות וכו' ואח"כ השלים מה שהחל בו באמרו: ונתצתם את מזבחותם. ואח"כ הוהיר מעשות כמעשיהם אשר הוא מספר עליהם מעשות עבודתם על ההרים וכו' ואמר לא תעשון כן לה' אלהיכם וכו'. ואל יאשימני אדם בחברנו הענין הזה אל לשון לא תעשון כן עם שאנו סוכרים בו מה שאר"ל (ספרי) כי כבר אר"ל: מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחר יוצא לשני מקראות דבי רי תנא: וכפטיש יפוצץ סלע, מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחר יוצא לכמה טעמים (סנה' ל"ד). וזה אע"פ שהוא מכלל הלאוין אין נמנע לחבר אליו לאו אחר מכלתי שתהיה תוספת במצות, אבל יהיה פנים אחרים נכונים אין היוק בסבור אותם, כאשר לא היוק סבור שבעה פנים בלא תאכלו על הדם, והוא ניכר לאו אחר.

יך ה' ו' ח מ ו ר . כן קוראין לו כל הערב יחמור והוא חיה הרומה לעו הגדול. ואקו. הוא תיש הבר, והוא אצ"י ע"מ פעול בדגשות כמו עשה הרחוק (יחזק' ז' כ"ג) ובמון יורק (ישעי' כ"ח כ"ה). - ודישון. הוא הראם, ואל זה נטה בו התרגום באמרו ויעלא ורימא; וכבר הרפו העכרים את האלף. הוואת אמרו: היואבה רים עברך (איוב ל"ט ט'), התקשר רים (שם ל"ט י'), ונשתה בו לשון העברי והתרגום. - ותאו. פרושו בערבי תימל, והתחיל כל הערבי יאמר למין משורי המדבר ולזקן מן היעלים. ולענין הראשון נטה התרגום באמרו ותורבא, אע"פ שרבים קורין אותו תורבלא, וכבר הרפו אלף ותאו בכתוא מכמר (ישעי' נ"א כ'). - וזמר. כל ערבי קראפה.

י"ב. ה פ ר ס וכו'. ע' באורו לויקרא י"ג ל'.

י"ג. ה ר א ה . הוא שם מין מן העוף נוסף על העשרים מין הנזכרים בספר ויקרא ופרשו בו בערבי אל ג'אריח וזה שם כולל לכל העוף הדורס, והמקום הזה איננו כי אם מקום מין ידוע מן העוף, וראוי אם כן שיהיה לו שם מיוחד לו, מבלי וזלתי ממינו. וכבר אמרו קצת החכמים, כי דאה כדלית וראה כריש שני שמות למין אחר. אמרי (חולין ס"ג) מאי שנא הכא דכתיבא דאה ומאי שנא הכא דכתיבא ראה! אלא שמע מינה דאה וראה אחת היא. ועל המאמר הזה סמך חפץ ראשי-כ"ה י"ג בספרו המצות. ורבנו שמואל בן חפני י"ג סמך על הנראה מהבתוב, ואנו נוטים אל דעתו, כי אם היה דאה וראה שני שמות למין אחד, לא היה שונה בפרשה אחת למין אחד שני שמות רצונו לומר הראה ברש והרדה והיה אוסר המין ההוא בשני השמות האלה

[באמרו והראה ואת האיה והדיה למינה] וזה מה שלא יתכן ואין לו ענין מפני שהוא ללא צורך ואין זה ראוי בדברי הנבואה. ואמרתי כי הראה ברש והדיה שני שמות למין אחד, מפני שהדיה היא הראה ברל"ת עצמה, והאחת משני הלשונות נזכרה בספר ויקרא והשנית במשנה תורה וכן פרשם הגאון רב סעדיה ז"ל פרוש אחר. ואם הראה ברל"ת היא הדיה והראה ברש היא הראה ברל"ת תהיה בריש הדיה עצמה, וכבר הוסיף האחת על השנית באסור וזה מה שאינו ראוי בדברי בני אדם כל שכן בדברי הבורא יתעלה, כי זה מדברי בטלה שיאמר השמר מן הארי והלביא, והלביא הוא הארי עצמו, וזה מבואר.

י"ג. ה' א' ה' . היא חיה שצדה התרנגולין, וקבוצה (הרכיבם): ופגשו ציים את איים (ישע"י ליד יד), והתרגום אמר ב'וענה איים' (שם י"ג כ"ב) - וינצפון חתולין וידוע מ"ל' הקדמונים כי החול הוא שונרא. והחיה הקטנה הזאת דומה לחתול, ואין מן התימה כי יאמר לצפור איה וגם לחיה יאמר איה, כי אמרו תנשמת לצפור ולחיה כאחד.

יך

י"ח. ה' א' נ' פ' ה' . עוף קורין אותו בל' ערבי בבנא. כ"ו. א' ת' ה' ו' ב' י' ת' . אשתך. וזה משתמש אצל הערב ניכ, כי הם אמרים לאשת האיש ביתו. והוא משתמש ניכ בדברי קדמונים, כאשר אמר החכם (ר' יוסף, שבת ק"ה:ז) מימי לא קריתי לאשתי אשתי וכו', אלא לאשתי ביתי.

מז

י"ט. ע' ל' קמ"ן מ"ו ח"י. והעבטת עביטנו ד"י מ' ח' ס' ו' ר' . כלומר ותסמכהו סמך ותתן לו מתנה. וכמוהו: והעבטת גוים רבים (שם מ"ו ו') כלומר תסמכה ותתן להם, ואתה לא תעבט - לא תבקש סמך ולא סער מהם. ומה הענין נזר מה שאמרו במשנה (בי"מ ה' ז'): פוסקין עמו על הגדוש ועל העביט של ענבים. י"ז. ו' א' פ' לא מתך תעשה כן . אינו מוסב על הרציעה, אבל רומז אל אמרו קודם לזה: העניק תעניק לו וגו'.

מז

י"ח. מסת נדבת ירך. תרגום די מחסורו (שם מ"ו ח') - מסת, וכן ובאו כרי ארבה (שופטים ו' ה') ואתו כמסת גובא.

יך

י"ט. נ' כ' ר' . והוא מוולת האומה. ויש שיהיה מן האומה, כמו: ועצבך בבית נכרי (משלי ה' י'), מנכריה אמריה החליקה (שם ב' מ"ז): משקה, משקה, והוא הקרוב מן הזר, כי מה שנשתנה מדבר הוא רחוק ממנו.

יך

י"ח. ל' ב' ד' מ' כ' ר' ו' ע' ל' ה' א' ב' ו' ת' . חסרה כאן מלת מן, לבר מן מקריין, וכמו שארז"ל (סוכה נ"ו): מה מכרו אבות זה לזה אני בשכתי ואתה בשכתך. ומכירה ר"ל נתינה כמו: ימכר ה' את סיסרא (שופטים ד' ט').

נ

כלומר מה שנתנו קצתם (אחרים מהם) אל קצתם. י"ט. כ' י' ה' א' ד' מ' ע' ה' ש' ד' ה' ל' ב' ו' א' מ' פ' נ' י' כ' מ' צ' ו' ר' . ר"ל כאשר יעזב האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור, אל תכרות אותו אם הוא עץ מאכל, ויש בו הסתר (כלומר מקרא קצר).

נא

י"ב. ו' ע' ש' ת' ה' . ותקצץ, מקביל לונלחה את ראשה. ובתלמוד (יבמות ל"ח.) מחלקת בין ר' אליעזר שאמר תקץ ובין ר' עקיבא שאמר הגדל, והלכה כר' עקיבא.

י.ד. לא תתעמר בה. ענינו הסחורה. ואמר חפץ ויל: לא תשתמש בה בדרך יותר מהשתמשך בישראלית, והביא ראיה ממאמר רבותינו (ספרי דברים פ' ריד): לא תתעמר בה שלא תשמנה. ואמרם ג'כ (מ' סנהד' י"א א'): הנוג נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו. ר' יהודה אומר: עד שיכניסנו לרשותו ומשתמש בו, שנא' ותתעמר בו ומכרו.

י.ז. פי שנים ככל אשר ימצא לו. היור נהפכת מהיא, שהיא והחפץ באמור העברים פי שנים שני חלקים, ויש שיהיה שני שלישי המנין (כמו בפסוק הזה) כשתחלק הירושה בין שנים לבד, ר"ל בין בכור ופשוט לבד (אז הבכור מקבל שני שלישי הירושה והפשוט שלישי אחד). אך כשתחלק על יתר משנים איננו שני שלישי המנין, אך יהיה כפל מה שיקח כל אחד היורשים, כגון אם יהיו היורשים שלשה, יקח כל אחד מן הפשוטים רבע בנכסים ויקח הבכור החצי, והוא כפל מה שלקח כל אחד מן הפשוטים; ואם יהיו ארבעה, יקח כל אחד מהשלשה פשוטים חומש מן הממון ויקח הבכור שני חומשין, והוא כפל מה שלקח כל אחד מאחיו, והוא ההקשה כמה שיוסיף ממספר היורשים; והראיה על ברור מה שאמרנו הוא מה שאמרו ר"ל (ביב קכ"ב): תנו רבנן פי שנים באחד או אינו אלא פי שנים בכל הנכסים? ודין הוא: חלקו עם אחד כחלקו עם חמשה, מה חלקו עם אחד פי שנים באחד, אף חלקו עם חמשה פי שנים באחד.

כב י"ט - כ"ט. כ"ט. סתם כסף אומרים על שקל כסף, וכן אמר רב יוסף בכבורות נ"י. **כג** ב"י. פצו ע דכ"א. שנפצעו ביציו (בכר מעיר שצ"ל דכה, אבל באמת החסידים כותבין גם עכשיו בספר תורה דכ"א בא"ף. המל"ק).

ג. מ. מ. ז. ה. הראוי בעיני להיות נגור מדברי ר"ל (מ' חולין י"ב נ'): ביצים מזורות, והן הנגרות, כלומר הנפסדות, ע"מ לאבן דומם (חבוק ב' י"ט), לב הות"ל (ישעי' מ"ב כ'), כלומר שהוא מופסד הזרע.

י.ד. ע"ס א"ן ד. און על משקל זבך וקתף. ואפשר שתהיה הא"ף נוספת, ויהיה נלקח ממה שאמר התרגום (בר' כ"ז ג') סב כען וינך. ואיננו יוצא אצלנו מן הענין הזה בפנים הראשונים גם כן (כלומר שגם לפי הדעה הראשונה און הוא כלי הוי"ו) אלא שהוא לשון אחר (כלומר שרש אחר).

כ"ו. וקטפת מלילות. נגור ממה שנא' בכרייתא (ביצה ל"ג): מוללו ומריח בו, כלומר יחתכהו, והמפרשים מפרשין אותו פרוכין. ואפשר שיהיה מן השרש הזה ומן הענין הזה: ידרך חציו כמו יתמוללו (תה' י"ח ח'), כלומר יקרתו. ומהשרש הזה ומהענין הזה אצלי: בלא יומו תמלא (איוב מ"ו ל"ב), והא"ף תמורת למד, ועקרו תקלל. ופירושו קודם עת תמו נכרתו.

כד ה. אשה חדשה. כל אשה שלא ידעה קודם לבן בין בתולה ובין בעולה (ע' ספרי).

כ"ז. לא תפארה ריך. כלומר לא תלקט מה שנשאר בפירות, וזה דומה למנהג הערב בלשונם. ויחבן ג'כ לפרש אל תחפש לקבץ כל מה שחבטת מן היתים עד תכלית, אבל תניח ממנו לעניים שארית.

כה וְלֹא תִחַסְסוּ שׁוֹר בְּדַיְשׁוֹ. הַמַּחֲסוֹם דָּבַר שְׁיוּשֵׁם בְּפִי הַכְּהֵמָה שֶׁלֹּא תִשָּׁךְ וְשֶׁלֹּא תֹאכַל.

הז יָבֵם, יִבְמֶה. אֲמַנַת הַמִּלֵּה הַזֹּאת חוֹתֵן וְחוֹתֵנִת. אִךְ נּוֹפְלַת עַל אַחֵי הַבְּעֵל.

יד אֵיפֹה מְרָה נִקְרְאָת בְּעַרְבֵי נִקְדָּה, מְכִילָה מִן הַיְבֵשׁ ד' אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְזוֹ וּמִן הַלֶּחֶם ח' אֲלָפִים וּמֵאוֹתָיו ז'. מִצִּאתִי זֶה בְּקִצֵּת הַפִּירוּשִׁים (וַע' בָּאוּרֹו כִּמְיָא ו' בִּיז).

יח כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ. דוּמָה לְאַרְמִית מֵהֵרָק וְחִשֵּׁל (דִּנְיָאֵל ב' מ'), וְהָיָה הַפּוֹךְ (כְּלוֹמַר מְסוּרָם) מִן וְיִחְלֹשׁ יִהְיֶשֶׁע (שְׁמוֹת י"ז ג').

כו אֵת הַהֶאֱמַרְת הַיּוֹם, וּלְחַלְוֵי הָאֲמִירֵךְ הַיּוֹם, עֲנִינוּ אֲצֵלֵי הָרוֹמְמוֹת וְהַהַעֲלָאָה. וּלְכֹן קֵרְאוּ לְסַעֲיָהּ הָעֲלִיּוֹן אֲמִיר, וְלָפִי זֶה עֲנִין הָאֲמִירֵךְ - רִזְמַמְךָ וְהַעֲלֵךְ, וְיִתְכֵן עוֹד שִׁיאַמַר פָּרְסַם אֹתְךָ וְשִׁמְךָ לְאוֹת, מֵאֲשֶׁר אֲמַרוּ הַקְּדוֹמוּנִים עַל הָאוֹת (כְּלוֹמַר עַל הָרְקוֹם שֶׁבִּשְׁפַת הַבְּגַד) אֲמַרָא. ע' ס' הַשְּׂרָשִׁים עֵרֶךְ חֹטְב (ע' 150), וְלָפִיכֶךְ אֲמַר הַתְּרַגּוּם עַל הָאֲמַרְת - חֲטַכְתָּ, וּבִן פִּירֵשׁ בֹּו רַב שְׂרִירָא וִיל בְּפִירוּשׁוֹ לְמַלּוֹת בְּפִרְק ר' אֲלִיעוֹר מִמְסַכַת שַׁבַּת (ע' שַׁבַּת קִידָה).

כו הִסְכַּת וְשִׁמְעָ. פִּירוּשׁוֹ קִבְלָ וְשָׁמַע, אֲעִיפֵ שֶׁהִשְׁמַע קוֹדַם כְּסֹדֵר לְקַבּוּל, כְּכֹר הַרְנִיעִלָו לְגַהּוֹן בִּמְנַהֵן הוּזָה הָעֶבְרִים, כְּמוֹ נַעֲשָׂה וְנִשְׁמַע (שְׁמוֹת כִּיד ז'), כִּי קֹדַם בְּכַאֵן הַמַּעֲשָׂה עַל הַשְּׁמַע גִּבְרָה.

כה כִּי הַמַּבְרָחַת הַזֹּאת הָיָה עַל דְּרַךְ הַהַפּוֹךְ נַעֲקְרוּ הַמְּגַרְעַת, כְּלוֹמַר הַחֲסָרוֹן וְהַבְּלִיּוֹן. כִּי, בַשְּׁחַפֹּת, בְּלֵי עַרְבֵי שְׂחָפָךְ, וְהוּא־חֻלְוֵי שֶׁהֵנָּה מִמְנַהֵן בֹּו.

כז וְכִשְׁתּוֹרִים, חוֹלֵי תַחַתּוּנוּת וּבְעַרְבֵי בּוּאֵסִיר, וּבַתְּרָם, הוּא הַקְּבֵץ הַיְבֵשׁ. כִּסֵּף, וְהִיִּית מַמְשֵׁשׁ בְּצִהָרִים כְּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר כְּאֲפֵלָה, סוֹרוּו; וְהִיִּית מַמְשֵׁשׁ בְּצִהָרִים כְּאֲפֵלָה כְּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר, כְּלוֹמַר שַׁעַת הַצִּהָרִים

תְּהִיָּה כְּעֵינֵיךְ כְּאֲפֵלָה, לְגִדְלָה מֵה שְׂנוֹיָע אֲלֵיךְ מִן הַצִּהָה וְהַמַּצּוּקָה.
ל יַחַסְסוּ וְנִיזְאוּ אֲרַבְהֵי יַחַתְּבֻנֵנוּ. מָלֵי אַבְל חַחְסִיר (וּוֹאֵל א' ד'), וְאִפְשֵׁר שֶׁהוּא דוּמָה לְלֵי עַרְבֵי לַחַטּת אֲלֵחַס, אֲעִיפֵ שֶׁהוּא הַפּוֹךְ.

נט מִכּוֹת נְדוּלוֹת וְנִאֲמַרְנוֹת, חַלְוִים רַעִים וְקִיּוּמִים, חוֹקִים וְקִיּוּמִים.
כמ לָמַעַן סָפּוֹת הָרַוּחָ אֶת-הַצִּמָּאָה. דְּבָרֵי הַמְּדַבֵּר, שְׁלוֹם יְהִיָּה לִיךְ, וְהוּא מִיחָל עֲצַמוֹ בּוֹה, מְלָתוֹ בּוֹה הוּא, שֶׁהוּא דוֹאָה מְמוֹת הַצִּדִּיק עִם הַרְשַׁע, רִיֵּשׁ שֶׁהֵם שׁוֹיִם מְמוֹת וְאֵין יִתְרוֹן לְצִדִּיק בּוֹה עַל הַרְשַׁע, וְהוּא אֲמַרוּ לָמַעַן סָפּוֹת הָרַוּחָ אֶת הַצִּמָּאָה, כְּלוֹמַר כְּעֹבֵד מוֹת הַצִּדִּיק עִם הַרְשַׁע, וְזֹאת הָיָה דַעַת בְּעֵלֵי הַקְּדוֹמוֹת, אֲשֶׁר אֵינִם מֵאֲמִינִים לֹא כְּנִוְמָל וְלֹא בְּעַנֵּשׁ, וְקִלְטָה הַנְּכִיבָה לְעַל הַדַּעַת הַזֹּאת בְּמֵה שֶׁאֲמַרְוּ לֹא יִאֲבָה ה' סְלוּחַ לָהּ - הַרְוּהָ כַּאֵן (בְּמִקּוֹם הַקְּרִיד). תַּאֲד חַסֵּר לַמְּתֹאֵד מִחוֹסֵר לוֹ, כִּאֲלוֹ אֲמַר לָמַעַן סָפּוֹת הַנִּשְׁפֵּשׁ הַרְוּהָ אֶת הַצִּמָּאָה, כְּלוֹמַר מִפְּנֵי סָפּוֹת הַצִּדִּיק עִם הַרְשַׁע.

לז וַחֲרָה אֲפִי. וְיַחֲזוּק כְּעַסִּי, וּבִן בְּלֵ עַרְבֵי וְגוֹזְרִים אוֹתוֹ מֵאֲמַרְוּ: חָרָה הַשָּׁמֶשׁ וְהָאֵשׁ, כְּשִׂיחּוֹק חוֹמָם.

לח אֵל אֲמוּנָה. אֵל צִדִּיק, וְיָסִיס יִשְׁמֹוֹן. קוֹל הַיְשׁוּיָוּן הוּא. הַמְּדַבֵּר הַשָּׁמַם, אֲשֶׁר יִנְשְׁבוּ בֹו הַרוּחוֹת

וישמיעו בו קולות. - אישון. בכת העין ונקראה אישון מפני שנראה בה צורת איש.

כב י"א. נוזל י"ו. נוזל הוא בן יונה, וכאן בא בדרך הרחבה לבני נשר. ש"ו. ויבעט. הבעיטה אצל הערב היא הפלגה באולת ובכל דבר מגונה. וכמוהו: למה תבעטו בזכתי (שיא ב' כיט) והלשון הוה בארמית מפילים אותו על הדריכה והרריסה, כמו: פורה דרכתי לבדי (ישעי' ס"ג ג') מתרגם: הא כבעיט המתבעיט במעצרא.

י"ו. לא שערום אבותיכם. לא השניחו עליהם. כינן אספה עלימו רעות. כלומר שלא אשאר רעה שלא אשלחה בהם, וכמיש: חצי אכלה במ (שם).

כ"ד. מזו רעב. הוא אצלי ע"מ מתי מספר (בר' ל"ד ל') ובענינו, כלומר אנשי רעב, כמיש: וכבודו מתי רעב (ישעי' ה' יג) ולא כמו שסוברים אחרים שהוא מענין למזא לאתונא (דניאל ג' י"ט), כלומר נשרפים ברעב. כי המים בלמזא מוספת, כמו בלמרמא לאתון נורא (שם ג' כ'), - ולחומיר שף. ענינו אכולי גחלים בוערות. - וקטב. ענינו החתף המאבד, ובערבי אל-התף. - חמת זוהלי עפר. ארם הנחשים, וכן חמת נחש (תה' נ"ח ה'). כ"ז. אמרתי אפאיהם. אפורם בכל פאה, והערב עושים כן בלשונם, נוזרים מפאה בלשונם פועל. ואפשר ניכ שדומה ל' הערב פאית ראסה, כלומר בקעתי ראשו, והבקע חתך וגזר. ויהיה ענין אפאיהם אחתך אותם בעולם, כלומר ארחיקם ואגורם.

ל'. מקקם. ר"ל הסגירים. וממנו וימכר אותם ביד סיסרא (שיא י"ב ט'), וקרוב לזה התמכר לעשות הרע (מיא כ"א כ"ה) פירושו מסר עצמו לעשות הרע.

ל"א. ואויבינו פלילים. הטעם: ולא אויבינו פלילים, כלומר אינם פלילים, חכמים כמונו, אבל הם כסילים, פלילה (ישעי' מ"ז ג') היא מענין תחבולה, והתחבולה לא תהיה כי אם במועצה וחכמה.

מ"ב. מראש פרעות אויבי. מתחלת נקמתי באויב. פרעות מלשון רז"ל (בתפלת מעריב): והנפרע לנו מצרינו.

מ"ג. הרנינו, כמו קנו. - נויים - שבמי ישראל, שהם עמו של הקב"ה; - נוקם להם עבריו.

כ"ג י"א. אשדת איננו מלי אשדות הפסגה (דברים ג' י"ג), כמו שפירש אבי עמר אבן יקו, מפני שהן שתי מלות מרכבות, כאשר אמר בו התרגום ובעל המסורה, והוא האמת.

ו'. ויהי מתיו מספר - ואל יהי מתיו מספר. המלה ואל שנאמרה קודם מוסבה גם על זה (בלשון הראביע מושך עצמו ואחר עמו. המלקט). כלומר למתיו - לאנשיו - לא יהי מספר.

י"א. מחץ מתנים קמיו. משפטו: מחץ קמיו מתנים. ואפשר שרצה מחץ מהני קמיו, נדחק המם, כאשר נאמר: סינים כסף (יחזק' כ"ב י"ח): כאלים השערים (שם מ' ל"ח), במצלתים נחשת (דהיא מ"ז י"ט).

י"ד. גרש ירחים. פירות התרדף הירחים. ר"ל הפירות ההויים בכל פרק

מפרקי השנה על התרדפם ובואם זה אחר זה. ודומה לענין הזה: כי: הרימו גרושותיכם מעל עמי (יחזקאל מ"ה ט') - רעותיכם המתרדפות לבוא עליהם בכל ירח וירח ובכל פרק ופרק.

כ"ב. יזנק מן הבשן. יבעט מרוב נעימות הבשן. דומה ל"ב רבותינו (חולין ל"ח): דיה אם זנקה.

כ"ה. וכי מיך דבאך. וכימי בחורותיך כך ימי זקנתך. דומה לראב"ן נפש (שם כ"ה ס"ה), והוא הפוך ממנו (האותיות מסורסות) - דבא דאב, וכן ולאדיב את נפשך (שי"א ב' ל"ג) - (אד"ב).

כ"ז. מעונה אל הים. הקיים העומר, הסובל העולם, נגזרה לו המדה הזאת משם המקום אשר הוא עומד תמיד וסובל למי שהוא בו, אע"פ שהבורא ית' הוא בורא המקום והזמן המכלה אותם, אך המאמר הזה העברה והרחבה. - ומתחת זרועות עולם. שיכנעו לו מלכי העולם.

ל"ו. ויקבור אותנו בנאי. כלומר הוא קבר את עצמו בנאי (וזה יתכן שאמר משה לארץ בשם ה' שתפתח ותאספהו, ונפתחה ברכרו) (והיא סכרת ר' ישמעאל בספרי פ' נויר - הערת שד"ל).

ל"ז. לא נם לכה. דומה ל"ב הערב שאומר נם הלחם, כלומר יבש וינגב. ואם יאמר אומר שהוא מן ונסנו לפניהם (יהושע ח' ח) עיר העברה, לא יזיק.

יהושע.

ה' י"א. מעבור הארץ. מתבואת הארץ. תרגום דגן - עבדא. ד' שבעה שופרות היו בל"ם. אמר התרגום שבעה שופריא דקדן דכרא, ובדברי רבותינו (ר"ה כ"ז): מאי משמע דהאי יובל לישנא דרכרא הוה, דתניא אמר ר' עקיבא: כשהלכתי לערביא היו קורין לרכרא יובלא. ז' השברים. אפשר שכך קראו אחר כך את המקום בשם הזה מפני ששם נשברו.

י"ד. ויקחו האנשים מצידם. ויקח מלשון לקח. כלומר שהיתה להם ראייה מיובש צידם והאמינום.

י"ט. וזנבתם אותם. הכריתום עד כלה.

כ"ג. גלילות הפלשתים. פרשו בו שכונות. ואמר התרגום בגלילות הפלשתים ובגלילות פלשת (יואל ד' ד') תחומי פלשתאי. אך בגלילות הירדן (הושע כ"ב י') תרגום לגלילי ירדנא. וכן אמר באל הגלילה הקדמונה (יחזקאל מ"ז ח') בגלילא מדינחא. ואמר בויצא אל גלילות אשר נכח מעלה ארמים (יהושע י"ח י"ז) - ונפק לגלילא. והפריש ביניהם כאשר תראה, והלך בזה אחר המלה העברית באמרה: ועבר הגבול דבירה מעמך עבור וצפונה פנה אל הגליל אשר נוכח למעלה ארמים, והוא הוא, ר"ל כי המקום אשר נקרא בזה גליל הוא אשר נאמר עליו בפסוק האחר אל גלילות.